

УДК 811.161.3' 42

Д. А. Карпечкіна (Магілёў, Беларусь)

**МОЎНАЯ РЭПРЭЗЕНТАЦЫЯ ТРАГЕДЫ
Ў ПАЭМЕ АРКАДЗЯ КУЛЯШОВА “ЦУНАМІ”**

The article is devoted to the analysis of language representation of the tragedy in the poem A. Kuleshov “Tsunami”. Focuses on the language in which the author cautions the reader about the possibility of a natural disaster and its consequences.

Аркадзя Куляшова называюць цудадзеям вобразнага слова. Даследчыкі яго творчай спадчыны не раз адзначалі, што паэзія нашага земляка вельмі шматгранная: яна не толькі лірычная і пранікнёная, але і глыбока філасофская, бо скіроўвае на ўдумлівае разважанне аб сусвеце і месцы кожнага асобнага чалавека ў ім. Паэма “Цунамі” асабліва цікавая ў плане спасціжэння драматызму ўсечалавечага быцця. Куляшоў, безумоўна, не першы і не адзіны, хто звяртаўся да праблемы суіснавання чалавека і прыроды, да роздуму над наступствамі чалавечых эксперыментаў з тым наваколлем, у якім яны жывуць, людскім няўменнем разумна распарадзіцца “таемнымі дарамі зямлі”. Аднак паэту ўдалося зрабіць гэта так індывідуальна-непаўторна, што мы зноў і зноў вяртаемся да асэнсавання яго ўжо не раз перачытаных твораў, кожны раз адкрываючы ў куляшоўскім радку нешта новае, чаго мы раней ці то не заўважылі, ці то проста яшчэ не “саспелі” да разумення таго, што хацеў нам давесці аўтар.

Ён і Яна, пакінуўшы былое за бартом, выпраўляюцца ў рызыкаўную вандроўку па акіяне, каб адшукаць утульны кут. Здавалася б, нічога не прадвяшчае бяды на пачатку роспаведу: *Гатова самаробная пірога – // Дзіця іх мар, таемны дар зямлі. // Яны і далеч. Іншага нічога // Няма, не можа быць і не было.* Але не ўсё так відавочна. Ужо на пачатку паэмы закрадваецца неспакой за лёс герояў: *Услед пірозе пазіраў сурова // Лясісты бераг з-пад густых брывей.* Ды і сам аўтар падкрэслівае, што пачалося не вандраванне – а **выпрабаванне** – *быць усюды разам.* Ці справяцца ён і яна, ці не будуць шкадаваць аб шумлівым людскім свеце? Галоўны ж нагнятальнік трывогі за лёс закаханых – гэты цынік: **Свет над пагрозай. Гейгера лічальнік // Я прапаную вам узяць з сабой...** Рэплікі гэтага героя ў найбольшай ступені насычаны пыталымі інтанацыямі, яму незразумелая прага закаханых быць вольнымі, як рыба між акіянінскіх хваль: *Вы ў гэтым шчасце бачыце, а хіба // Дасягнутае шчасце – не палон? // Няўжо не так? Няўжо вам не ахвота // Прыслухацца да ісціны старой, // Што неспакой не лечыць адзінота, // Што адзіноту лечыць неспакой?* Прадчуваючы небяспеку, цынік заклікае закаханых адкінуць неразумныя намеры: *Хто ў людным свеце жыве ад нараджэння, // Без страт няўхільных не пакіне свет, – // Яму ад кніжак, фільмаў і газет, // Як трэсцы ад агню, няма збавення.* Але скептычныя адносіны цыніка да іх намераў не перашкаджаюць Яму і Ёй рухацца да сваёй мары. Сэрцы закаханых на хвілінку сціскаюцца жалем пасля сустрэчы “на нейкай непрадбачанай вярсеце” з чалавекам на пляшце – “сябрам па шаленству аднаму”. Ён прапануе ім “надзейны сродак, каб дапамогу выклікаць здалёк” – прыёмнік, але і гэта папярэджанне аб магчымасці небяспекі не было пачутае вандроўнікамі: *Ім не трэба дапамога // Забытых*

імі вырабаў зямлі... // Яны, сваё пакінуўшы стагоддзе, // Па добрай волі і сумеснай згодзе, // Да часу першабытнага плылі. А лёс ужо падрыхтаваў для закаханых новае выпрабаванне – “лодка-недарэка” трапляе ў шторм, які, аднак, падаўся вандроўнікам “родным сховам” у параўнанні з іншай бурай, выкліканай атамным выбухам. Адчуванне непазбежнай трагедыі ўзмацняецца: гэтая бура “махае **чорным нябачным** сцягам”, і “**навекі вокамгненне стала катом** для шхун рыбацкіх, рыбакоў і рыб”. Узгадаем, што выпраўляючыся ў падарожжа на самаробнай пірозе, Ён і Яна хацелі стаць **вольнымі, як рыбы**, а шторм, адгрымеўшы, выкінуў на бераг, **як дзве пірогі, тушы дзвюх акул** (таксама акіянскіх насельнікаў), якія сталі першымі ахвярамі атамнага выбуху. Аказалася, што нават рыбы не такія і вольныя, калі ў іх жыццё ўмяшаецца чалавек.

Надзея на лепшае з’яўляецца пасля дыялогу Яго з незнаёмкай. У кожнай яе фразе – упэўненасць, сцвярджанне, што з любой сітуацыі можна знайсці выхад: – *Дарма прыйшла. Да спраў былых няпроста // Мiane вярнуць. // Прывыкнеш за сталом. // – Няма паперы. // – Знойдзецца бяроства. // – А карандаш? // – Абыдзешся вулём...* Аркадзь Куляшоў не распавядае, хто яна і адкуль з’явілася, таму розныя даследчыкі асэнсоўваюць гэты вобраз па-свойму, некаторыя нават лічаць незнаёмку ўвасабленнем радыяцыі. На наш погляд, незнаёмая жанчына – увасабленне чалавечай памяці, напамін аб тым, што сапраўды галоўнае ў жыцці. У яе рытарычных пытаннях – папрок усім тым, хто спрабуе не вырашаць праблемы, а імкнецца збегчы ад іх: *Як можаш ты забыцца ў лесе гэным // На выбух той, што ўсе лясы наскрозь // Прасвечвае, трымае пад рэнтгенам // Луг і паляну, дзе насецца лось?* Перасцярога незнаёмкі вымушае закаханых пакінуць глухі куток, хавацца ад навалы, якая “сляпіла зрок, глушыла слых”, і працягнуць свае пошукі месца “*дзе б ні хмары, // Ні цёмныя трывогі не змаглі // Парушыць мар былых*”. Праўда, Яе не пакідае пачуццё адчаю, жанчына не жадае пакідаць абжытае месца, нягледзячы на павалены навалаю плот і забруджаны двор. Усё гэта падаецца Ёй дробязямі, якія лёгка выправіць, у параўнанні з невядомасцю, якая чакае закаханых наперадзе: – *А што калі // Палонам стануць нашы мары?* Апісваючы пачатак падарожжа, аўтар выкарыстаў “сонечныя” эпітэты для апісання настрою закаханых, іх спадзяванняў знайсці ўтульны куточак: *духмянае сена, бесклапотныя маракі, лодка незалежная, далечыня бязмежная.* А пасля вымушанага развітання з абжытым месцам сена ўжо не *духмянае, а абрыдлае, незалежная* лодка ператварылася ў *адзінокую*, а бесклапотныя закаханыя ўжо поўныя цяжкіх *прадчуванняў няўхільных змен, няшчасцяў і бед.* І ў супрацьлегласць усяму гэтаму – свет людзей, “*навінаў поўны, кніжак*

і газет”, які плыў, спяваў і весяліўся на шумлівых палубах карабля, што сустрэўся закаханым. Як частку гэтага свету Ён і Яна атрымалі ў падарунак транзістарны прыёмнік, які, аднак, па “няпісаным законе” аказаўся трэцім лішнім у іх першабытнай пірэзе. Выкінуўшы яго за борт, закаханыя прыйшлі да згоды. Прадчуванні няшчасцяў, аднак, не былі пустымі – на востраве, куды іх накіраваў “няўхільны рух жыцця”, у бацькоў нарадзілася мёртвае дзіця. Гэты момант – эпіцэнтр трагедыі. Адчуванне непапраўнага няшчасця і глыбокага смутку А. Куляшоў перадае з дапамогай змрочных параўнанняў: *калыска – труна, полаг – чорны сон, нянька – магіла, востраў – магіла*. Бацька застыў у сваім горы, *нібы на месцы лобным*. Нават у непахіснай незнаёмкі не знайшлося слоў, каб суцешыць бацькоў, яна стаяла *маўклівым ценем*, маўчала, *як скала*, што ўзнялася жалобным помнікам над магілкай дзіцяці.

Гора пагнала бацькоў з вострава, які стаў “*брацкай магілай*” усім “непахаваным людзям, прапаўшым ад *злачыннага святла*”. Індывідуальнае гора бацькоў – адлюстраванне магчымай трагедыі ўсяго чалавецтва, і бацька немаўляці ўжо зразумеў гэта: *Не гаварыў апошніх слоў над ім // Ягоны бацька, знаючы, што сына // Не ён адзін, а ўся зямля павінна // Хаваць шматлюдным зборышчам сваім*. Няшчасце адбылося, яно непапраўнае, але ў людзей ёсць час задумацца, каб пазбегнуць яшчэ большай трагедыі – самавынішчэння. І зноў-такі ўвасабленнем надзеі на лепшае выступае вобраз незнаёмкі са строгім голасам. Разгубленаму бацьку, пакінутаму сваёй спадарожніцай, яна вяртае жаданне жыць і тварыць.

Напісаная паэтам у 1968 г. мінулага стагоддзя паэма “Цунамі” не губляе сваёй актуальнасці і сёння. Сродкамі роднай мовы А. Куляшоў здолеў скіраваць чытачоў да асэнсавання лёсу чалавецтва, сусвету, падштурхнуць да адчування асабістай адказнасці за іх. Як адзначаў Ніл Гілевіч, паэт засведчыў такія выяўленчыя магчымасці беларускага слова, не ўзброіўшыся якімі, працаваць сёння ў паэзіі нельга [3, с. 4].

Літаратура:

1. Голуб, Т. С. Летапіс жыцця і творчасці Аркадзя Куляшова / Т. С. Голуб. – Мінск: Беларус. навука, 2011. – 308 с.
2. Ермаковіч, К.А. Філасофія пшчасця ў кантэксце трагедыі часу (па старонках паэмы “Цунамі” Аркадзя Куляшова) / К.А. Ермаковіч // Куляшоўскія чытанні: мат-лы Міжнар. навук.-практ. канф. (27–28 красавіка 2011 г.). – Магілёў : УА “МДУ імя А. А. Куляшова”, 2011. – С. 88–91.
3. Куляшоў, А. Выбраныя творы / А. Куляшоў; уклад., прадм. В. Куляшовай / А. Куляшоў. – Мінск: Маст. літ., 2009. – 206 с.
4. Куляшоў, А. Дарогі: вершы, паэмы / А.Куляшоў; уклад. В. Куляшовай. – Мінск: Маст. літ., 2003. – 318 с.